

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Vincenc Rajšp

KRALJ MAKSIMILIJAN II. IN PRIMOŽ TRUBAR

Maksimilijan II. je bil rojen 31. julija 1527 na Dunaju, umrl pa je kot cesar Svetega rimskega cesarstva 12. oktobra 1576 v Regensburgu. Bil je prvorojenec Ferdinanda I., ki je kot notranjeavstrijski nadvojvoda neposredno vladal tudi slovenskim deželam; od leta 1531 je bil kralj in od leta 1546 cesar. Maksimilijan je mladost preživel na Dunaju in v Innsbrucku, pri sedemnajstih letih pa ga je stric cesar Karel V. pripeljal v Španijo. Tu se je poročil s stričevo hčerko, torej svojo sestrično, Marijo. Leta 1548 ga je Karel V. imenoval za namestnika v Španiji, saj je želel, da bi ostal v Španiji, cesarsko krono pa bi naj dobil Karlov sin Filip. Ti načrti Maksimilijanu niso ustrezali in se je leta 1552 vrnil na Dunaj. Odtlej so potekala njegova prizadevanja v smeri osrednje politike habsburške hiše: ohraniti cesarsko krono Svetega rimskega cesarstva.

O Maksimilijanu so veliko pisali konec 19. stoletja, predvsem v zvezi z reformacijo.¹ Obsežna študija in biografija Maksimilijana II. avtorja Viktorja Bibla je izšla leta 1929 pod naslovom *Zagonetni cesar*.² Pojem »zagonetni« (»der Rätselhafte«) je pri marsikaterem avtorju prisoten še danes. Maksimilijan II. v zadnjih desetletjih ni bil deležen takšne znanstvene pozornosti kot njegov oče Ferdinand I.³ ali stric

1 Med drugimi: Otto Helmut Hopfen, *Kaiser Maximilian II. und der Kompromiß-katholicismus*, München 1895; Theodor J. Scherg, *Über die religiöse Entwicklung Kaiser Maximilians II. bis zu seiner Wahl zum römischen Könige (1527–1562)*, Würzburg 1903.

2 Viktor Bibl, *Der rätselhafte Kaiser. Ein Zeitbild*, Hellerau bei Dresden 1929.

3 Alfred Kohler, *Ferdinand I. 1503–1564, Fürst, König und Kaiser*, München 2003; Kaiser Ferdinand I: 1503–1564. *Das Werden der Habsburgermonarchie*. Katalog razstave v Kunsthistorisches Museum 2003, Wilfried Seipel (Hrsg./izd.), Dunaj 2003.

Karel V.⁴ Na pomanjkanje sodobne znanstvene analize Maksimilijana II. opozarjata tudi izdajatelja zbornika »Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert«,⁵ ki je želel vzpodbuditi znanstveno raziskovalno delo o pomenu in vlogi Maksimilijana II. Zbornik⁶ podrobneje ne obravnava Maksimilijanovega odnosa do vere, ki je bil v središču pozornosti v 19. stoletju. Da bistvenih odgovorov glede Maksimilijanove vere še nimamo, nam kažejo tudi novejši prispevki Grete Mecenseffy,⁷ Manfreda Rudersdorfa⁸ in Volkerja Pressa.⁹

Čeprav je Maksimilijan želel ostati nad obema taboroma, protestantskim in katoliškim, je do leta 1562 veljal za naklonjenega protestantom, odtlej pa je bil na katoliški strani. Do leta 1560 je imel na dvoru protestantskega pridigarja Johanna Sebastiana Pfauserja, katerega je na zahtevo cesarja Ferdinanda I. odpustil. Maksimilijan je gojil dobre stike s protestantskimi knezi, predvsem Filipom Hessenskim in Krištofom Württemberškim ter z volilnim knezom (Kurfürst) Avgustom Saškim. Stike je imel tudi s Petrom Pavlom Vergrijem ml.¹⁰ V naslednjih letih se je opredelil za katoliško stran, dokončno s svojo prisego v Pragi 10. februarja 1562, »da hoče živeti in umreti kot katoličan«. ¹¹ Nekateri vezi s protestantizmom pa je ohranjal še naprej: leta 1560 mu je Ferdinand izposloval pri papežu Piju IV. dovoljenje za prejetanje obhajila pod obema podobama, še naprej je prebiral Luthrov prevod *Svetega pisma*, na smrtni postelji je odklonil katoliške zakramente za umirajoče.¹²

4 *Karl V. 1500-1558 und seine Zeit*, Hugo Soly, Wim Blockmans (ur.), Köln 2003.

5 Friedrich Edelmayer, Alfred Kohler (ur.), *Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit*, zv. 19/1992. Verlag für Geschichte und Politik Wien, München 1992.

6 Volker Press, *Maximilian II.*, v: Brigitte Haman (ur.), *Die Habsburger. Ein Biographisches Lexicon*, Wien 1988, 361–364; Manfred Rudersdorf, *Maximilian II. 1564–1576*, v: Anton Schindling, Walter Ziegler (ur.), *Die Kaiser der Neuzeit 1519–1918. Heiliges Römisches Reich, Österreich, Deutschland*, München 1990.

7 Grete Mecenseffy, *Maximilian II. in neuer Sicht*, v: *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich* 92 (1976), 42–54.

8 Manfred Rudersdorf, *Maximilian II.*, 78–97.

9 V: *Neue Deutsche Biographie* 16 (1990), 471–475.

10 Victor Bibl, *Maximilian II.*, 77.

11 Grete Mecenseffy, *Maximilian II.*, 46–48.

12 Manfred Rudersdorf, *Maximilian II.*, 97.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Mecenseffy zavrača misel, da bi bilo Maksimilijanovo versko prepričanje protestantsko, in poudarja, da njegov politični cilj ni bila zmaga protestantizma, temveč »concordia in religione«, sprava med verama.¹³ Maksimilijan v svojih deželah, Gornji in Spodnji Avstriji, ni bil pripravljen priznati verske svobode vsem, temveč le plemstvu, ne pa tudi mestom, niti mestu Dunaju ne. Tudi nadvojvodu Karlu, vladarju notranjeavstrijskih dežel, v okviru katerih so bile tudi slovenske dežele, je svetoval, da prizna versko svobodo le plemstvu, ne pa tudi mestom in trgom. Manfred Rudersdorf opozarja predvsem na politično ravnanje Maksimilijana v času konfesionalne diferenciacije 1564–1576 in ugotavlja, da je konfesionalizacija že toliko napredovala in razvila lastno dinamiko, da združitev ni bila več mogoča. Predvsem pa je Maksimilijan priznaval le luteransko in katoliško veroizpoved, ni pa bil pripravljen priznati kalvinizma, ki se je utrdil v volilni kneževini Pfalz z glavnim mestom Heidelberg.¹⁴

Z vidika slovenske reformacije in Primoža Trubarja lahko ugotovimo, da je cesar Maksimilijan odigral pomembno vlogo prav v času pred svojo javno odločitvijo za katoliško stran leta 1562. Leta 1560 je namreč s poročilom o Trubarjevih tiskih – pripisujemo ga Skaliču – ki na prvi pogled za Trubarja sicer ni zvenelo zelo pozitivno, dosegel, da je württemberški vojvoda Krištof umaknil prepoved tiskanja Trubarjevih knjig zaradi negotovosti glede pravovernosti in jezikovne pravilnosti in mu omogočil nadaljevanje dela.¹⁵

Nedvomno je bil tudi Primož Trubar, tako kot mnogi drugi v tistem času, prepričan o Maksimilijanovi naklonjenosti protestantizmu. Razlog, da se je nanj neposredno obračal, pa lahko iščemo tudi v njegovi takratni okolici. Z Maksimilijanom je bil v stikih Peter Pavel Vergerij ml., zagovornik slovanskih tiskov, v prijateljskih stikih z njim pa je bil tudi württemberški knez Krištof. Za Krištofa pa obtožbe oziroma dvomi o Trubarjevi pravovernosti niso bile edini problem, pereče je bilo namreč tudi vprašanje Trubarjevega odhoda na Kranjsko, kamor so ga vabili tamkajšnji deželni stanovi. Morebitna Maksimilijanova naklonjenost bi lahko odločitev zelo olajšala. Z

13 Grete Mecesenffy, 49.

14 Manfred Rudersdorf, *Maximilian II*, 91.

15 Theodor Elze, *Primus Trubers Briefe*, Tübingen 1897, 59; v nadaljevanju: PTB.

VINCENC RAJŠP

vključitvijo Maksimilijana pa je nedvomno uspelo Trubarjevo delo prezentirati na samem političnem vrhu države.

Tako se je Trubar obrnil za podporo na Maksimilijana II. leta 1560 tik pred njegovo očitno odločitvijo za katoliško stran (1562). Trubar ga je nagovoril kot »visoko razumnega krščanskega kralja in stanovitnega izpovedovalca Krista«. ¹⁶ V letih 1560–1561 mu je pisal štiri pisma: 2. januarja 1560 iz Kemptna o domnevnih verskih in jezikovnih nepravilnostih v svojih spisih in prevodih, ¹⁷ 15. julija 1560 iz Stuttgarta v zvezi z vrnitvijo v domovino in tiskanjem knjig, ¹⁸ pismo 27. julija 1560 je ponovitev pisma 15. julija 1560, ¹⁹ 27. oktobra 1561 pa mu je pisal iz Uracha, mu poročal o svojem delu v Ljubljani in ga prosil za naklonjenost in podporo Cerkvi v Ljubljani in biblijskemu zavodu v Urachu. ²⁰

Kralju Maksimilijanu je Trubar posvetil tudi nekaj nemških predgovorov: leta 1560 nemški predgovor h knjigi *Ta drugi deil tiga Noviga Testamenta*, ²¹ 1561 nemški predgovor k hrvaškemu katekizmu v glagolici in cirilici, ²² 1562 nemški predgovor k hrvaškemu *Novemu testamentu* v glagolici ²³ ter 1562 nemški predgovor knjigi *Edni kratki razumni nauci*. ²⁴

16 Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986, 69; v nadaljevanju: PPT.

17 Jože Rajhman, PPT, 38.

18 Jože Rajhman, PPT, 67.

19 Jože Rajhman, PPT, 74.

20 Jože Rajhman, PPT, 92.

21 V Tübingi 1560. *Dem Durchleutigisten Fürsten vnnd Herren / Herren Maximiliano König zu Böheim / Ertzhertzogen zu Oesterreich / Hertzogen zu Burgundi / in Oberen vnd Nideren Slesien / Marggrauen zu Märbern Grauen zu Thiol / etc. Gnad / frid vnd alles guts / von Gott dem Vatter durch Jesum Christum vnseren Herren vnd Heiland*. V: Oskar Sakrausky, Primus Truber, Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk, Wien-Ljubljana 1989, 109.

22 V Tübingi 1561. *Dem Durchleutigisten Fürsten vnd herrn / Herrn Maximiliano König zu Böheim / Ertzhertzog zu Oesterreich / etc*. V: Oskar Sakrausky 1989, 188.

23 *Prvi del Novoga testamenta va tom jesu svi četiri evangelisti i dijane Apostolsko, iz mmozih jezikov v općeni sadašni i razumni hrvaciki jazik, po Antonu Dalmatinu, i Stipanu Istrianu, s pomoću drugih bratov, sada prvo verno stlmačen*. V Tübingi 1562. V: Oskar Sakrausky 1989, 205–220.

24 V Tübingi 1562. *Dem Durchleutigisten / vnd Großmächtigisten Fürsten vnd Herren / Herrn Maximiliano König zu Böhmen / Ertzhertzogen zu Oesterreich / Hertzogen zu Burgundi / in obern vnnd nidern Schlesien / Marggrauen zu Merbern / Grauen zu Tyrol / etc*. V: Oskar Sakrausky 1989, 244–261.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Maksimilijan se je izkazal tudi kot finančni podpornik uraških knjig. V pismu kranjskemu deželnemu oskrbniku Joštu Gallenbergu in drugim ga Trubar omenja na prvem mestu: prispeval je 400 goldinarjev, najvišjo vsoto.²⁵

Prva zadeva, v kateri se Trubar obrača na kralja Maksimilijana, je bilo vprašanje pravovernosti njegovih spisov. Kot piše v svojem prvem pismu Maksimilijanu, je »v letu 1559 Mojemu milostnemu knezu in gospodu württemberškemu itd. pisno in ustno ne vem od koga prišlo na ušesa in bilo naznanjeno, da so baje v mojih tiskanih slovenskih knjigah nepravilni prevodi, velike zmote, krive razlage, krivoverski in cvinglijanski nazori o krstu, Gospodovi večerji, opravičenju itd. ter da bodo moje knjige pri Slovencih povzročile in napravile več škode in zla kakor koristi«. ²⁶

Zaradi teh obročb je Württemberški knez prepovedal nadaljnje tiskanje knjig in od Trubarja zahteval, da mu dostavi vse dotedanje slovenske knjige s kratko vsebino, da jih bo poslal v presoju kralju Maksimilijanu. Trubar kralja prosi, da jih prebere skupaj z nemškim predgovorom k pismu Rimljanom, ki mu je bil posvečen, prav tako pa tudi spričevalo Kemptenčanov. Glede jezika je Trubar prosil, da kralj zahteva poročilo od deželnih oblasti Kranjske, Spodnje Štajerske in Koroške, se pravi dežel oz. delov dežel slovenskega jezika, da »s svojimi, v kranjskem jeziku prav izvedenimi« presodijo pravilnost prevoda in morebitna neskladja z augsburško veroizpovedjo.

Trubar je pismo izkoristil tudi za to, da je kralju predstavil svojo dotedanjo življenjsko pot. Poudaril je, da je bil na svojih postojankah dober gospodar, popravljal je župnišča, poplačal vse dolgove in davčne zaostanke »ter sodno spet pridobil odtegnjene desetine in zemljišča«, kar je bil za kraljeva ušesa zelo pomemben podatek, saj je bila zadolženost v tistem času velik problem in včasih komaj rešljivo breme za duhovnike. Trubar je imenoval tudi vse, ki so mu nasprotovali, arhidiacone, bosonoge menihe, deželnega glavarja Nikolaja Jurišiča in ljubljanskega škofa Urbana Tekstorja. Kot razlog nasprotovanja je navedel, da je »začel pridigati evangelij v pravem smislu«

25 Urach, 10. februar 1562, Jože Rajhman, PPT, 103, 106.

26 Jože Rajhman, PPT, 41.

VINCENC RAJŠP

ter tako učiti tudi katekizem. V pismu izraža Trubar do kralja veliko zaupanje. Prosi in pričakuje, da bo uredil, da bo možno tiskati slovenske in hrvaške knjige v Tübingenu (Urachu), obenem pa prosi za finančno pomoč, da bi lahko dobili še kakšnega sodelavca za hrvaški tisk. S slovenskimi in hrvaškimi knjigami je upal, da se bo »Kristusovo kraljestvo proti Turčiji povečalo ter veliko tisoč duš ohranilo«. Pismo je zaključil kot »ubog, preprost, star lutrski in slovenski pregnani duhovnik«. V pismu je Trubar uperil ost tudi proti Vergeriju, da že četrto leto naznanja prevod *Svetega pisma* v hrvaščino, vendar mu ni še nič uspelo.²⁷ Trubar je Maksimilijanu kot prilogo poslal tudi register in sumarični seznam vseh svojih slovenskih knjig.²⁸ Kralju Maksimilijanu je o Trubarjevih zadevah pisal tudi vojvoda Krištof in mu poslal Trubarjeve knjige.²⁹

Maksimilijan je poslal pisno poročilo 19. februarja v latinskem jeziku, ki ni podpisano. V pismu vojvodi Krištofu Württemberskemu 8. marca 1560 je Trubar poročilo pripisal Pavlu Skaliču, ki je bil rojen v Zagrebu in je nekaj časa živel v Ljubljani ter bil na priporočilo ljubljanskega škofa Urbana Tekstorja kot štipendiat sprejet na dunajsko univerzo, leta 1552 je z dvajsetimi leti doktoriral v Bologni, dobil službo dvornega kaplana na Dunaju in bil 1557 predviden za koadjutorja ljubljanskemu škofu. Vendar se je zameril cesarju Ferdinandu, s čimer je bilo konec predvidene kariere, ostal pa je v tem času še vedno v bližini Maksimilijana II. Študija Radoslava Katičiča dokazuje, da je Skalič kljub nekaterim nejasnostim najverjetnejši avtor ekspertize.³⁰

V drugem pismu kralju Maksimilijanu II. 15. julija 1560 Trubar prosi za nasvet glede vabila kranjskih deželnih stanov, naj se vrne kot pridigar na Kranjsko. Iz pisma je razvidno, da je Trubar prepričan o Maksimilijanovi naklonjenosti reformaciji augsburške smeri, saj ga imenuje »visoko razumen krščanski kralj in stanoviten izpovedovalec Krista«, ki bi naj svetoval in pomagal svojim zvestim in pobožnim

27 Jože Rajhman, PPT, 42.

28 Jože Rajhman, PPT, 44.

29 Theodor Elze, PTB, 55.

30 Radoslav Katičič, *Zur Polemik von Primus Truber mit Paulus Skalich*. V: Wiener Slawistisches Jahrbuch, 53 (2007), 61.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

podložnikom na Kranjskem ter Trubarju svetoval, »kako in s kakšnimi pripomočki in po kakšni poti bi se pri njih najprimerneje uredilo oznanjanje evangelija in prava delitev svetih zakramentov«. Obenem pa kralja prosi, da bi posredoval za finančno podporo pri deželanih na Avstrijskem, Štajerskem in Koroškem ter pri hrvaških in ogrskih grofih in gospodih, za katere je menil, da bi bili dolžni podpreti tisk še bolj kot drugi narodi (»nationen«), ker ta dva jezika uporabljajo »njihovi podložniki in tudi Turki, njihovi sosede, in bodo s tem proti Turkom dosegli več kot s sulicami in puškami«. Obenem je poudaril, da so slovenske knjige plačali Kranjci.³¹

Že 27. julija je Trubar ponovno pisal Maksimilijanu II. Pismo je skoraj enako kot tisto 15. julija, predvsem kar zadeva financiranje hrvaškega tiska. V prvem delu obravnava vabilo kranjskih deželnih stanov za predikanta, »ki naj bi razglasil božjo besedo in pri njih delil zakramente, kakor jih je Kristus postavil«.³² Maksimilijana prosi, da zaščiti tako njega samega kot tudi kranjske deželne stanove, če bi se vrnil. Našteje tudi razloge, ki so pogojevali njegov odhod ter še niso bili razveljavljeni in preklicani: »pred trinajstimi leti je izšel od cesarskega veličanstva ukaz, naj me v ječo posade«, kmalu nato me je »ljubljski škof ekskomuniciral in v izobčitev obsodil«.³³

Zadnje pismo Maksimilijanu je Trubar pisal 27. oktobra 1561. V njem sporoča, da se je vrnil na Kranjsko kot nemški in slovenski pridigar, da je pridigal v Ljubljani in nekaterih drugih krajih na Kranjskem ter da je za novo vero pridobil nekaj duhovnikov.

Težišče pisma pa je posvečeno hrvaškemu tisku. Kralju poroča, da se je želel zanesljivo prepričati, če so prevodi, ortografija in črke hrvaškega in cirilskega tiska čitljivi in razumljivi »po vsej Hrvaški,

31 Jože Rajhman, PPT, 69.

32 Jože Rajhman, PPT, 76.

33 V pismu ljubljanskemu škofu Petru Seebachu 8. julija 1561 Trubar piše, da ni prejel kraljevega ukaza za zapor ter da se ni nikoli izogibal zaslišanja. Tudi ekskomunikacije ne omenja, temveč piše, da ga je »Urban brez kakršnega koli zasliševanja in pravega zagovora oropal službe [kar ne velja za Trubarjev kanonikat, ki ga je po njegovi smrti prejel Tomaž Hren, kasnejši ljubljanski škof] in prebend ter mi vzel vse moje knjige, kar me je napatilo, da sem drugod iskal službe«, ter da se njegov »pravilni umik« nikakor »ne more presojati kot beg«. (Jože Rajhman, PPT, 88.)

VINCENC RAJŠP

Dalmaciji, Srbiji in Bosni«. Pri tem so mu ponovno pomagali kranjski deželani s stanovi, ki so na svoje stroške poslali sle s hrvaškimi tiski v Benetke, Istro, Reko, Senj, Metliko in v druge kraje, da bi tam presodili knjige. S sodbami je bil Trubar zadovoljen.³⁴

Maksimilijanu poroča tudi o splošnih verskih razmerah na Kranjskem, med drugim, da je bil iz Kranja na zahtevo tamkajšnjih duhovnikov in menihov s cesarjevim ukazom pregnan predikant.³⁵ Trubar izraža svojo žalost zaradi tega in poudarja, da je to velika škoda za pravo božjo službo. Izraža tudi prepričanje, da bo preganjanje odmevalo širše po državi in povzročilo nejevoljo tako pri evangeličanskih knezih po državi kot po državnih mestih, kjer so pridigarji dostikrat javno molili za kranjsko Cerkev in so bili seznanjeni z njegovim pozivom na Kranjsko, »da sem tukaj jaz osnoval in začel vero po augsburški veroizpovedi«. ³⁶ Dalje poroča o domnevnih prikazovanjih Marije pri Gornjem Gradu, kamor roma na tisoče ljudi, pri čemer jih podpirajo duhovniki ljubljanske stolnice. Kralja prosi, da podpre pravo Božjo besedo in preko cesarja doseže odpravo romanj.

V primerjavi s pismi, ki so poleg naslovnika dosegla le še ožji krog svetovalcev, so predgovori v knjigah dosegli veliko več ljudi. Nemškimi predgovori je Trubar posvečal še posebno pozornost, saj je z njimi seznanjal bralce nemškega jezika z razmerami v slovenskem prostoru. Predgovori, posvečeni Maksimilijanu II., pa so imeli posebno vrednost tudi za domače pripadnike protestantizma, saj so na njihovo stran postavljali drugo najvišjo politično avtoriteto v cesarstvu. Z nemškimi predgovori h knjigi *Ta drugi dejl tiga Noviga testamenta* je Trubar Maksimilijana seznanil že v prvem nanj naslovljenem pismu.³⁷

Trubar v predgovoru razlaga, kaj ga je nagnilo k temu, da je začel pisati in tiskati knjige v slovenskem jeziku. Za slovenščino uporablja nemški izraz »Windische Sprach« ter pridevnik »windisch« (»new Windisch Testament«, »windische Volck«) za slovenski. Med razlogi, da se je odločil za slovenščino, navaja, da knjige omogočajo, da se

34 Jože Rajhman, PPT, 94.

35 Gašper Rokavec.

36 Jože Rajhman, PPT, 95.

37 Oskar Sakrausky, 116.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

mladina in preprosti ljudje, ki ne znajo drugega jezika kot slovenskega, naučijo osnovnih, za zveličanje potrebnih delov prave stare krščanske vere in da bi pri tej veri ostali, tudi če bi padli v turško jetništvo.

Trubar v predgovoru naznanja tudi prevod *Nove zaveze* iz slovenščine v hrvaščino, ki ga opravlja Štefan Konzul. Pomen hrvaškega prevoda utemeljuje z razširjenostjo hrvaškega jezika, ker lahko berejo hrvaške knjige vsi Hrvatje, Bosanci, Srbi in Turki do Carigrada.

Trubar je tudi prepričan, da je osnovne pojme, kot so »Gesetz = zakon, Sünde = greh, Gnad = milost, Glaube = vera, Gerechtigkeit = pravičnost, Fleisch und Geist = meso in duh«, razložil v dolgih predgovorih k pismu Rimljanom in k *Novemu testamentu* tako jasno in temeljito, da bodo odslej Kristus in apostoli v slovenskem in hrvaškem jeziku prav tako razumljivi kot v latinskem, nemškem, italijanskem ali češkem jeziku. Trubar ne dvomi, da se bo s pomočjo tega dela Kristusovo kraljestvo ponovno razširilo in utrdilo proti vzhodu ter da bo oslabilo in zmanjšalo Mohamedovo in Antikristovo.

Navaja tudi razloge za posvetilo Maksimilijanu: pri piscih je navada, da posvečajo knjige gospodom in potentatom. Ob tem navaja še dodatni razlog: da je Maksimilijan češki kralj ter dedni gospod slovenskih (»windischen«) in hrvaških kraljestev, kneževin in dežel, v katerih govorijo slovanski jezik (»sich der Windischen Sprach gebrauchen«) in se lahko za silo med seboj razumejo. Drugi del *Novega testamenta* posveča kralju, ga v njegovem imenu izdaja in ga prosi, da bi bil zagovornik njegovih spisov, ki jih v prvi vrsti razumejo prebivalci Kranjske, Spodnje Štajerske, Koroške, Krasa, Istre in Slovenske marke (»dann dieser Länder Völcker verstehn grundtlich meine Spraach und Schriffthen«).³⁸

Drugi nemški predgovor, posvečen Maksimilijanu II., je Trubar napisal za hrvaški glagolski katekizem 1561.³⁹

Predgovor je kratek. Trubar ga je napisal, ker je Ungnad odklonil predgovor Pavla Skaliča. Trubar pove, da je takrat, ko je slovenski prevod (»in der Creienrischen Sprach«) pisem apostola Pavla Korinčanom in Galačanom dal v tiskarno v Tübingenu, svetoval Štefanu

38 Oskar Sakrausky, 116–120.

39 Oskar Sakrausky, 188, 189.

VINCENC RAJŠP

Konzulu, da izda v hrvaščini katekizem s kratko razlago. Tekst so pregledali in korigirali hrvaški duhovniki na Kranjskem. Katekizem naj bi zasajal pravo, zveličavno vero med mladino in preprostim ljudstvom ter na Turškem. Zakaj je posvetil novi hrvaški tisk kralju Maksimilijanu, naj bi bilo razvidno iz predgovora k pismu Rimljanom, kar zveni skrivnostno. Sakrausky domneva, da je »skrivnost« Trubarjevega pisanja v tem, da Maksimilijanovih obljubljenih 400 goldinarjev za tisk še niso izplačali.⁴⁰ Trubar v predgovoru tudi naznanja, da bo v hrvaščini izšel prvi del *Novoga testamenta*, ki bo natisnjen tudi v cirilici in ga tudi želijo izdati v kraljevem imenu.

Trubarjev nemški predgovor h glagolskemu *Prvemu delu Novoga testamenta* je poleg nemškega predgovora k celemu *Novemu testamentu* 1582 najdaljši Trubarjev nemški predgovor. V njem Trubar kralju in javnosti predstavlja ubogo krščansko slovensko (»windischen«) in hrvaško (»Crobatischen«) ljudstvo (»Volck«) in tisto, ki prebiva ob turški meji ter pod Turki (v Bosni, Srbiji, Bolgariji in okoliških deželah). Vsi uporabljajo slovanski jezik (»die alle sich der Windiscen Sprach gebrauchen«) in se nekako med seboj razumejo (»vnd eins das ander nach notturf versteht«). Govori tudi o njihovih lastnostih (»Eigenschaft«), običajih (»Sitten«), veri (»Religion«) in verskih obredih. Opozarja, da dotlej niso imeli *Biblije* in katekizma v svojem jeziku in pisavi, ter omenja strah in trpljenje, ki ga ta ljudstva prestajajo pod Turki.

Trubar pojasnjuje namen te široke predstavitve: ne piše namreč z namenom, da bi kralja poučeval, kot da vsega tega ne bi že sam vedel, temveč zaradi pobožnih Nemcev (»frommen / Gottseligen Teutschen«), ki nudijo tiskarni prenočišče, vzdrževanje in stanovanje (»Herberg / Vnderhalt vnd Wohnung«) in so poleg kraljevega veličanstva pomagali ustanoviti hrvaško in cirilsko tiskarno, ter zaradi drugih kristjanov, ki so oddaljeni od turške meje in ne poznajo trpljenja ljudstev pod Turki, predvsem v Bosni, Srbiji in Bolgariji.

Kot vir svojega vedenja o južnih Slovanih navaja Žigo Višnjegorskega (Sigismund Weixelberger),⁴¹ trgovce in dva duhovnika grške,

40 Oskar Sakrausky, 189.

41 Oskar Sakrausky, 205, op. 4.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

pravoslavne vere (»Griechischen Glaubens«); eden je prihajal iz Srbije in drugi iz Bosne, pomagata pa v tiskarni. Trubar predstavlja južne Slované kot zelo prijazno ljudstvo, ki ne trpi prešuštva (»Hurerei«) ne zakonolomstva. So grške vere in ne mašujejo po rimskem obredu (»sie halten nichts von der Römischen Meß«), imajo svojo dolgo mašo v srbskem in hrvaškem jeziku, liturgijo »Guldenmunts« (Janeza Krizostoma oz. Zlatousta).⁴² Drugo liturgijo, ki jo opravljata omenjena duhovnika, je pred leti prevedel Erazem Rotterdamski iz grščine v latinščino. Opisuje potek bogoslužja, ki poteka v srbščini. Obhajajo se pod obema podobama (»beiderley Gestalt«).⁴³ Pridig nimajo, čepav jih Turki dopuščajo in jim prepovedujejo le zvonjenje. Pri spovedi duhovniki vernikom nalagajo kazni in jim zapovedujejo, da veliko darujejo za maše (»Meß lesen lassen«), dajejo miloščino, molijo in se postijo. Verniki zapovedi duhovnikov zelo spoštujejo.

Predgovor je zelo zanimivo delo in izpričuje Trubarjevo vedenje o slovanskih ljudstvih v južni Evropi. Prav tako pa je pomembno tudi zaradi tega, ker je z njim želel Trubar Maksimilijanu predočiti, da je to ljudstvo možno pridobiti za pravo vero, pri čemer bi naj pomagale ravno knjige, ki so jih tiskali v uraški tiskarni.

Maksimilijanu je bil posvečen tudi Trubarjev predgovor cirilski knjigi *Edni kratki razumni nauci, naipotrebnei i prudnei artikuli ili deili, stare prave vere krstianske* iz leta 1562.⁴⁴

Kralju želi predstaviti vsebino tega dela ter »jasno, razločno povedati in obširno povedati in javno priznati, kaj mislimo in verujemo o pglavitnih naukih naše krščanske vere, zaradi katerih so nastali zdaj in v vseh časih največji prepiri, vojske in razprtije po vsem svetu, ter kaj in kako o teh naukih učimo, pišemo in pridigujemo«. Vzpostaviti hočejo staro, pravo, zveličavno krščansko vero, kajti »le-to pravo vero in nobene druge bi radi z božjo pomočjo spet postavili in razširili z našim prevajanjem in tiskanjem med ubogim slovenskim in hrvaškim ljudstvo in v Turčiji«. Pove tudi, da je bila v slovenščini knjiga natisnjena pred šestimi leti.

42 Mirko Rupel, *Primus Truber. Leben und Werk des slowenischen Reformators*. Deutsche Übersetzung und Bearbeitung von Balduin Saria, München 1965, 157.

43 Oskar Sakrausky, 207.

44 Oskar Sakrausky, 236.

VINCENC RAJŠP

Trubar poudarja, da ne širi nove, zapeljive vere, temveč pravo staro krščansko vero in prave, Bogu dopadljive božje službe, s čimer se je nadejal, da bosta, če se ta razširi po vsej Iliriji, Dalmaciji, Srbiji in Bolgariji, oslabela in propadla Antikristova in Mohamedova vera in carstvo.

V času, ko je bil ta Trubarjev predgovor natisnjen, ni bilo več mogoče računati na Maksimilijanovo podporo. Tega se je zavedel tudi Trubar, saj se na kralja Maksimilijana in kasneje cesarja Maksimilijana ni več obračal.